
Konferencja poświęcona literaturze i edytorstwu doby Oświecenia.

Biuletyn Polonistyczny 11/32, 5-10

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN

1. SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI POŚWIECONEJ LITERATURZE I EDYTORSTWU DOBY OŚWIECENIA

/Wrocław, 25-26 kwietnia 1968/

Konferencja zorganizowana przez Zakład Historii Literatury Oświecenia Instytutu Badań Literackich była w swej formie organizacyjnej rozszerzonym roboczym zebraniem stałego środowiska polonistycznego, skupiającego swoje zainteresowania wokół literatury Oświecenia.

W sposób naturalny, odzwierciedlający profil prac podejmowanych przez badaczy skupionych wokół tematu literackiego Oświecenia, program objął w pierwszym dniu kilka zagadnień podstawowych kierunków literackich epoki, jak rokoko i sentymentalizm oraz problematykę powieści, a w dniu następnym zamknął trzy wystąpienia wokół szeroko rozumianych spraw warsztatowych dotyczących dokumentacji literackiej i edytorstwa. W konferencji udział wzięli badacze z ośrodków polonistycznych Gdańska, Poznania, Warszawy, Łodzi, Krakowa, Katowic i Wrocławia. Dyskusja zaprezentowała 36 wypowiedzi, co dowodnie świadczy o jej żywości i aktualności poruszanej w referatach problematyki oraz - co raz jeszcze należy podkreślić - o roboczym charakterze konferencji.

Dr Edmund R a b o w i c z /WSP Gdańsk/ wygłosił referat na temat polskiego rokoka literackiego, w którym w ujęciu analitycznym przedstawił kształtowanie się stylu rokokowego w jego podstawowych wyznacznikach estetycznych na całym obszarze literatury zwanej tradycyjnie oświeceniową. Szczególnie interesujące było historyczne rozwarstwienie postawy i stylu

rokokowego, zaprezentowane dynamicznie, w kolejnych jego fazach rozwojowych, w swoistej periodyzacji tego zjawiska, wpisane w ramy periodyzacyjne generalnie ujmujące całą literaturę doby oświeceniowej.

Dr Teresa K o s t k i e w i c z o w a /UW/ w referacie zatytułowanym "Na bezdrożach rokoka i sentymentalizmu" przedstawiła jako przedmiot analizy warianty utworów poetyckich Franciszka D.Kniaźnina, jakie ujawnia konfrontacja trzech kolejnych zbiorów /"Erotyków" z r. 1779, "Większy" z r. 1783 i "Poezji" z r. 1789/. Celem referatu było: 1. sformułowanie wniosków szczegółowych dotyczących wewnętrznych przeobrażeń liryki Kniaźnina, oraz 2. zebranie materiału do wniosków ogólnych, dotyczących generalnych w poezji okresu konwencji literackich.

Założenie wyjściowe przewodu analitycznego autorki stanowiło twierdzenie o znakowym charakterze dzieła literackiego, którego sens daje się odczytać tylko w związkach systemowych. Założenie takie pociąga za sobą konieczność badania wielostronnych semantycznych relacji między tekstami poddawanych przemianom utworów.

A oto najistotniejsze wnioski historycznoliterackie:

1. w zakresie wyboru słownictwa - eliminowanie słów o wyraźnym zabarwieniu ekspresywnym albo nacechowaniu stylistycznym na rzecz słownictwa bezbarwnego, nienacechowanego, ogólnego; 2. ograniczanie różnorodności i bogactwa stylistycznego poprzez rezygnację z szerokiego wykorzystywania wyrazów bliskoznacznych i z poetyckiego peryfrazowania słów; 3. odrzucenie wszelkich przejawów konwencji mitologicznej, a zwłaszcza nazw mitologicznych; 4. wypieranie modelu abstrakcyjnego, ponadczasowego świata konwencji mitologicznej przez świat poetycki wyposażony w elementy charakterystyki historycznej, społecznej i kolorytu lokalnego; 5. wypieranie elementów konwencjonalnej obrazowości poetyckiej przez wyraziste nastawienie dydaktyczne w duchu sentymentalnej poezji czulej /te. nacja ta powoduje całkowite przekształcenie zaprezentowanego w "Erotykach" typu rokokowej poezji pasterskiej i upodobnienie jej do modelu sielanek Karpińskiego/; 6. tendencja do odrzucania elementów abstrakcyjnej refleksyjności w li-

ryce na rzecz konkretyzacji monologu lirycznego i irywidu-
lizacji podmiotu wypowiadającego.

Analiza wykazuje, że podstawowy przełom w twórczości Książ-
nina zaszedł w okresie między "Erotykami" a "Wierszami" -
przygotowywanie zbiorowego wydania "Poezji" było tylko pogłę-
bieniem i kontynuacją procesu już trwającego. Podstawowe ten-
dencje leżące u podstaw drugiej redakcji utworów Książnina
potwierdzone są przez budowę tekstów poetyckich opublikowa-
nych w "Wierszach" po raz pierwszy.

Doc.dr Zofia S i n k o w a /IBL, Warszawa/ przedstawiła
"Warunki powstania i przyczyny słabości powieści polskiej do-
by stanisławowskiej". Pierwsza część referatu poświęcona była
rozważaniom, w jakim stopniu powieść polska epoki stanisła-
wowskiej była zjawiskiem nowym, opartym na zachodnich inspi-
racjach i wzorach, w jakiej zaś mierze nawiązywała do okre-
ślonych tendencji polskiego romansopisarstwa przedoświeceni-
owego. Powieść polskiego Oświecenia cechuje utylitaryzm, dy-
daktyzm oraz spora ilość elementów dyskursywnych, przy nie-
kiedy bardzo nikłym wątku fabularnym. Te właśnie cechy wska-
zują na ciągłość tradycji eksponującej w powieści pierwiastek
moralizatorsko-dydaktyczny, właściwy romansom staropolskim,
niemniej - zdaniem referentki - powieść stanisławowska, a
szczególnie jej osiągnięcie najwybitniejsze - "Mikołaja Doś-
wiadczyńskiego przypadki" - wzorowała się głównie na nowych
tendencjach wyraźnie oświeceniowej proweniencji. Fakt, iż
"Doświadczyński" zawdzięcza swe powstanie i strukturę przede
wszystkim nowym i licznym odmianom kształtującej się na Za-
chodzie powieści nowożytnej i dość nikle związany jest z ro-
dzimą tradycją literacką, nie upoważnia jednak do twierdze-
nia, iż romans "Doświadczyńskiego" jest tylko pewną wypadko-
wą obcych wpływów i zależności. Jest to samodzielna realiza-
cja autorska, w której autor zrećnie integruje motywy zapo-
życzone z powieści zachodniej, przystosowując fabułę i wy-
nikający stąd morał do wymogów konkretnej, polskiej rzeczy-
wistości.

Z kolei słabość powieści polskiej wyjaśnia autorka u-
przednim regresem kulturalnym oraz zarysowaniem się w oma-
wianym okresie swoistej hierarchii potrzeb w procesie unowo-
cześniania życia kulturalnego i literackiego. Na nikłym roz-

woju powieści stanisławowskiej zaważyło zapewne silne i bardzo gwałtowne odcięcie się od twórczości epoki poprzedniej.

Doc.dr Zbigniew G o l i ń s k i /IBL, Warszawa/ naszkicował w swoim wystąpieniu wybrane zjawiska towarzyszące każdej robocie edytorskiej w zakresie literatury Oświecenia. Referent skupił uwagę na następujących zjawiskach:

1. wzajemnej relacji między kryteriami wyboru tekstu podstawowego a techniką podawczą w opracowaniu edytorskim; 2. układzie wewnętrznym w zbiorowych edycjach pism jednego autora; 3. elementach komentarza wydawcy jako swoistej interpretacji publikowanego dzieła.

Zagadnienie pierwsze sprowadzone zostało do polemiki ze stanowiskiem coraz częściej lansowanym - zwłaszcza ostatnio - w edytorstwie polskim, wyrażającym się w dwu- lub więcej-krotnej publikacji odmiennych redakcji danego utworu literackiego na prawach tekstu głównego, przy równoczesnym ujmowaniu podstawowego zadania tegoż edytorstwa jako ustalania tekstu kanonicznego. Postępowanie takie - w przekonaniu referenta - zaciera granicę między technologią a produktem wynikającym z założeń teoretycznych, tj. finalnym produktem postępowania edytorskiego. Oznacza to, że w warunkach bardzo bogato prezentowanej dokumentacji tekstologicznej, dla autorów polskiego Oświecenia pierwszej miary, jak też dla wielkich obszarów tzw. literatury ulotnej, zasygnalizowana wyżej postawa otwierałaby możliwość zwielokrotnionego druku tych samych utworów w odmiennych redakcjach, często mających za sobą stempeł społecznego odbioru, otrzymanego bądź za pośrednictwem druku, bądź licznych kopii rękopiśmiennych.

W oparciu o analizę doświadczeń edytorskich w zakresie literatury Oświecenia, szczególnie zróżnicowanej pod względem zachowanej dokumentacji, jej kompletności, walorów czysto technicznych istniejących przekazów - referent utwierdza stanowisko uchwycenia dynamiki twórczości danego autora przez układ chronologiczny w ramach poszczególnych gatunków literackich. Nie jest natomiast do przyjęcia podział wewnętrzny na dzieła za życia autora ogłoszone i tzw. pisma pośmiertne, jak to proponowały niektóre krytyczne edycje klasyki polskiej.

W trzecim punkcie referent dał wyraz przekonaniu, że postulat właściwego skomentowania, wyjaśnienia semantycznych relacji języka historycznego, uświadomienie sobie trudności takiej operacji badawczej czyni bardziej aktualną potrzebę opracowania słownika literatury okresu, który mógłby w sposób kompetentny uzupełnić naszą wiedzę o literaturze epoki.

Dr Zofia W o ł o s z y ń s k a /IBL, Wrocław/ zarysowała problematykę edytorską utworów scenicznych Wojciecha Bogusławskiego. Niezależnie od postanowień natury organizacyjnej: czy twórczość sceniczna Bogusławskiego zostanie zamknięta w wyborze parotomowym w serii Teatr Polskiego Oświecenia, czy też uzyska szansę pełnej edycji - o co autorka i Instytut Badań Literackich zabiegają - badania ujawnić muszą całość problematyki wydawniczej twórczości pisarza, którego konto w zakresie tekstów dramatycznych wykazuje - wg aktualnego stanu badań - 84 pozycje. Wprawdzie z liczby tej nie dochowały się teksty 23 utworów scenicznych, niemniej zachowana w przekazach twórczość jest olbrzymia. Węzłowe zagadnienia w zakresie refleksji edytorskiej skupiają się tu w pytaniu: czy twórczość oświeceniowa Bogusławskiego, jaka by mogła się ukazać w serii wydawniczej Teatr Polskiego Oświecenia, może być odcięta od twórczości scenicznej autora "Krakowiaków i Górali" w wieku XIX? Wydanie takie oznaczać by praktycznie musiało, iż XIX-wieczna część dorobku Bogusławskiego nie ma szans wznowienia. Zresztą, podział mechaniczny wg tak proponowanej chronologii jest również skomplikowany. Referentka, rozważając analitycznie stan dochowania przekazów tekstowych pism Bogusławskiego, stopień trudności w rekonstrukcji autorskiego tekstu, model tzw. aparatu krytycznego - proponuje podjęcie edycji poza istniejącą serią teatralną. Byłaby to edycja pełna - na miarę doświadczeń wydania pism Fredry i Wyspiańskiego, scalająca po 150 latach dzieła pisarza zwanego "ojcem polskiego teatru".

Dr Elżbieta A l e k s a n d r o w s k a /IBL, Wrocław/ przedstawiła sprawy dokumentacji i informacji naukowej w badaniach nad Oświeceniem. Rozległy ten przedmiot w ujęciu autorki uzyskał we wstępnym omówieniu kompetentne podsumowanie dotychczasowego dorobku w zakresie tej części polonistycznego warsztatu, jaką stanowią prace bibliograficzne, zbiory doku-

mentacji paraliterackiej i prace edytorskie. Sumując wcale rzeclegi dorobek polonistyki powojennej, w którym miejsce szczególne zajmuje oświeceniowa część bibliografii literatury polskiej - "Nowy Korbut" /nb. w opracowaniu referentki/ oraz wstępne opracowania edytorskie twórczości wybranych pisarzy okresu, a także edycje korespondencji /Naruszewicza, Trembeckiego, Krasickiego, Karpińskiego/, referentka poświęciła uwagę przede wszystkim programowi potrzeb w tym zakresie. Spełnienie postulatu sukcesywnej, bez większych luk chronologicznych informacji bibliograficznej, pomyślanej całościowo, mógłby spełnić tzw. żywy "Korbut", tj. dostępna publicznie kartoteka corrigendów i addendów w zakresie bibliografii retrospektywnej oraz kartoteka bibliografii bieżącej, budowanej w miarę aktualnego przyrostu publikacji naukowych.

Dwie zasadnicze sprawy, jakie w programie przedstawionym przez autorkę wysunęły się na pierwsze miejsce - to potrzeba wydań w miarę pełnych i nowocześnie opracowanych, które by przyniosły scaloną twórczość literacką najwybitniejszych reprezentantów polskiego Oświecenia.

Drugą potrzebą, której realizacja zarysowuje się w ciągu najbliższego pięciolecia, jest opracowanie korpusu dzieł literackich pisarzy tzw. "minorum gentium". Dotkliwy brak takiej zebranej edycji musi być jak najrychlej wypełniony.

2. KONFERENCJA POŚWIĘCONA POEZJI BOLESŁAWA LEŚMIANA

Warszawa 10 - 12 czerwca 1968

Konferencja poświęcona poezji Leśmiana zorganizowana została przez Pracownię Poetyki Historycznej Instytutu Badań Literackich PAN. W czasie obrad, w których udział wzięli także przedstawiciele wielu ośrodków polonistycznych, a również reprezentanci innych dyscyplin, ogłoszono 12 referatów:

Artur Sandauer /Warszawa/ - Poezja twórczych potęg natury
Jan Prokop /Kraków/ - "Niepochwycień złoty". Motyw re-
gresu w poezji Leśmiana
Zdzisław Łapiński /Warszawa/- Metafizyka Leśmiana